

Slovenija

Izkoreninjenje revščine otrok in pospeševanje socialne vključenosti otrok

Študija nacionalnih politik

Vesna Leskošek,

Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije

Izključitev odgovornosti: To poročilo ne predstavlja mnenj Evropske komisije ali držav članic.

Maj, 2007

V imenu

Evropske komisije

GD za zaposlovanje, socialne zadeve in enake možnosti

Kazalo vsebine

Uvodnik.....	2
1. Opis in analiza obsega in značaja revščine in blaginje otrok.....	2
1.1. Demografski podatki	3
1.1.1. Spremembe v strukturi gospodinjstev	4
1.1.2. Enostarševske družine	4
1.2. Revščina	5
1.2.1. Regionalne razlike	8
1.3. Zdravje in obnašanje v zvezi z zdravjem	9
1.4. Zloraba drog	10
1.5. Stanovanjske zadeve.....	11
1.6. Rejništvo in institucionalna oblika skrbi.....	12
1.7. Skupine otrok, izpostavljene tveganju revščine	13
2. Opis in ocena skupnega okvira za usklajevanje in oblikovanje politik ter ugotavljanje in ocena glavnih usmeritev za preprečevanje in lajšanje revščine in socialne izključenosti otrok ter za pospeševanje blaginje otrok	15
2.1. Politični okvir	15
2.2. Ocena dokumenta	19
2.3. Analiza glavnih politik	20
2.3.2. Politike za zagotavljanje dostopa do osnovnih storitev:	22
2.3.3. Politike za pospeševanje varstva in zaščite ogroženih otrok, vključno z integriranimi pobudami za zgodnjo intervencijo, ali politike za pomoč otrokom s posebnimi potrebami (invalidni otroci, otroci v zavodih itn.), ali politike za preprečevanje diskriminacije.	26
2.3.4. Politike za spodbujanje sodelovanja otrok v družbenem, kulturnem, rekreacijskem in športnem življenju.....	26
3. Opis in ocena ukrepov za spremljanje izvajanja in učinka politik za preprečevanje in lajšanje revščine in socialne izključenosti pri otrocih in za pospeševanje blaginje otrok.....	29
Literatura	33

Uvodnik

Leta 2004 je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (MDDSZ) ustanovilo Otroško opazovalnico kot oddelek Inštituta Republike Slovenije za socialno varstvo. Glavna naloga Otroške opazovalnice je sistematični študij in spremljanje stanja blaginje otrok na vseh področjih njihovega življenja in zagotavljanje zbiranja mednarodno primerljivih podatkov¹. Oddelek je imel prvotno neodvisen sedež s knjižnico in prostorom za delavnice za otroke, zaradi zmanjšanja sredstev pa ima sedaj prostore v Inštitutu za socialno varstvo. Oddelek je izdal knjigo *Otroci in mladi v prehodni družbi: analiza stanja v Sloveniji* in oblikoval kazalnike za spremljanje in raziskovanje položaja otrok.

Vlada je sprejela Program za otroke in mladino 2006–2013, pobudo, ki jo je pripravilo in uskladilo MDDSZ v sodelovanju z drugimi ministrstvi. Vlada sedaj pripravlja izvedbeni načrt. Ko bo načrt oblikovan, bo naloga Otroške opazovalnice spremljati in ocenjevati njegovo izvajanje.

Ena nalog slovenskega varuha človekovih pravic so pravice otrok. Pravice otrok vključujejo med drugim pravice otroka do stika z obema staršema, do preživnine, do zaščite otrokove lastnine, do rejništva, skrbništva in institucionalnega varstva, do storitev za otroke s posebnimi potrebami in otroke manjšin in drugih ogroženih skupin in do prenehanja nasilja nad otroki (tako doma kot zunaj družine). Namestniku varuha človekovih pravic pri reševanju primerov kršitev pravic otrok pomagajo strokovni delavci. S klikom na posamezni oddelek lahko dobite informacije o izbranih primerih in spoznate naše strokovne delavce, ki vam lahko posredujejo informacije in nasvete o reševanju morebitnih problemov s področja pravic otrok².

Številne nevladne organizacije delujejo na področju zaščite otrok in mladine, vendar jih zelo malo dela na področju revščine otrok.

Glavni viri podatkov za naše poročilo bodo dokumenti in dejavnosti Otroške opazovalnice, baza podatkov Statističnega urada Republike Slovenije in programi ministrstev za delo, družino in socialne zadeve, za šolstvo in za zdravje.

1. Opis in analiza obsega in značaja revščine in blaginje otrok

Slovenija je bila ena držav članic (skupaj s Finsko, Španijo in Francijo), ki se ni odzvala na predlog Komisije za razvoj strateškega, integriranega in dolgoročnega pristopa za preprečevanje in zmanjšanje revščine otrok in socialne izključenosti otrok.³ To je verjetno glavni razlog, da ni celovite in integrirane politike za zmanjševanje revščine in socialne izključenosti otrok. Omeniti je treba, da pomanjkanje take politike ne pomeni, da je vprašanje zanemarljivo ali spregledano; pomeni pa, da moramo upoštevati nepopolne in neusklajene posamezne politike, ki obravnavajo vprašanja otrok, ki so jih oblikovali različni državni organi. Dodatni problem je, da nevladne organizacije ne oblikujejo doslednih pobud, ki bi prepričale vlado v uvajanje učinkovitih politik za pravice otrok. To poročilo bo zato osredotočeno na javno dostopne podatke in bo strukturirano v skladu z obstoječimi dokumenti EU o revščini in izključenosti otrok.

¹ Prvo Letno poročilo o izvajanju nacionalnega akcijskega načrta socialnega vključenja 2004–2006. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2005.

http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/nap_inclusion04_06_report1.pdf

² <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=44&L=6>, 19. 4. 2007

³ Pregled teme revščine otrok v Nacionalnem poročilu o strategijah socialne zaščite in socialnega vključenja DE 25. GD za zaposlovanje in socialne zadeve, 32. 10. 2006.

Eurochild⁴ poudarja, da je v Nacionalnem poročilu o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja Slovenije (NPSZSV_SI) le nekaj ukrepov namenjenih otrokom in mladim. Otroci in mladi so označeni za "ranljive skupine", vendar trenutno ni nobenih ukrepov, ki bi bili namenjeni posebej njim. Nikjer ni omenjena Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah niti nobena povezava s procesom spremljanja in poročanja v okviru te konvencije. Poleg tega ni nobenega pomena o sodelovanju otrok. Leta 2004 je odbor Konvencije ZN o otrokovih pravicah poročal o številnih ključnih vprašanih, ki niso dovolj obravnavana, med drugim:

- nezadostno priznavanje Konvencije ZN o otrokovih pravicah;
- manj možnosti za predstavljanje mnenj, kadar so otroci v stiku z javnimi institucijami in socialnimi službami;
- pojav revščine, posebej med Romi in v enostarševskih družinah;
- predsodki in diskriminacija Romov in drugih manjšin, med njimi Srbov, Bosancev, Albancev in Hrvatov;
- visoko število romskih otrok, ki obiskujejo šole s prilagojenim programom;
- pomanjkanje standardov in predpisov za posvojitve in nacionalnega registra za posvojitve;
- razširjena zloraba otrok v družini in v institucijah;
- razmeroma slabo zdravstveno stanje nekaterih otrok, predvsem iz romske skupnosti, in razmeroma visoka stopnja maternalne umrljivosti;
- visok osip v srednješolskem izobraževanju.

1.1. Demografski podatki

Leta 2006 je v Sloveniji živelo 2 008 516 oseb, od tega 403 028 otrok v starosti od 0–19 let. Leta 2005 je povprečna starost žensk ob rojstvu prvega otroka znašala 27,8 let, stopnja rodnosti pa je bila 1,31. Povprečno število živorojenih otrok na žensko (staro nad 15 let) je bilo 1,55, višje pri ženskah brez izobrazbe ali z nedokončano osnovno šolo (2,34) in nižje pri ženskah z visoko strokovno in univerzitetno izobrazbo (1,13). Stopnja umrljivosti otrok je leta 2004 znašala 3,7⁵. Prisoten je problem maternalne umrljivosti. Leta 2000 je bila stopnja maternalne umrljivosti 27,8 na 100 000 živorojenih otrok, medtem ko je povprečje za EU znašalo 5,1⁶. Vendar pa v Sloveniji ni problema nosečnosti med najstnicami.

Odstotek otrok v prebivalstvu se je s 16,4 % leta 1999 znižal na 14,2 % leta 2005, medtem ko se je delež starejših oseb (nad 65 let) v prebivalstvu s 13,7 % leta 1999 zvišal na 15,5 % leta 2005. Koeficient starostne odvisnosti mladih se je v zadnjih dvajsetih letih znižal za 38,7 % in trenutno znaša 20,3 %. Indeks staranja je leta 2005 znašal 108,77. Povprečna pričakovana življenjska doba osebe, ki živi v Sloveniji, je bila leta 2005 76,2 let: 72,2 za moške in 80,0 za ženske. Ta starost je najnižja v pomurski regiji (69,2 za moške in 78,5 za ženske) in najvišja v ljubljanski (osrednji) regiji (74,0 za moške in 81,3 za ženske).

⁴ Izkoreniniti revščino otrok v EU? Pregled nacionalnih poročil o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja 2006–2008. Eurochild: januar 2007, str. 81–82.

⁵ Vir: SURS: Prebivalstvo: <http://www.stat.si/pxweb/Dialog/Saveshow.asp>, 24. 4. 2007.

⁶ NAP/vključenost 2004–2006.

⁷ Javornik S. Jana (2007), Socialni razgledi. Ljubljana UMAR.

1.1.1. Spremembe v strukturi gospodinjstev

Družinska struktura v Sloveniji doživlja mnogovrstne spremembe. Leta 2002 so bila najbolj pogosta štiričlanska gospodinjstva, pri čemer je 32,9 % oseb živel v štiričlanski družini, sledila so tričlanska gospodinjstva (22,0 %). Od takrat se je delež oseb, ki živijo v enočlanskih in dvočlanskih gospodinjstvih, povečal, medtem ko se je delež tistih, ki živijo v gospodinjstvih s šest ali več člani, zmanjšal. Gospodinjstva v mestih imajo manj članov kot gospodinjstva na podeželju, pri čemer so v urbanih področjih najbolj pogosta enočlanska gospodinjstva, na podeželju pa štiričlanska gospodinjstva. Leta 2002 so le 5 % gospodinjstev sestavljali člani različnih generacij⁸.

Povečevala se je raznolikost tipov družin. Povečuje se število mladih, ki daljši čas živijo pri starših. Med razlogi za prelaganje odhoda od doma so težave pri doseganju ekonomske samostojnosti, nezaposlenost, pomanjkanje stanovanj, podaljševanje študija itn. Pri zadnjem popisu prebivalstva leta 2002 je 37,1 % mladih v starosti od 25–34 let še vedno živelo s svojimi starši⁹. Število družin se povečuje, število porok pa znižuje. Zvišujeta se tudi starost pri prvi poroki in število razvez. Delež porok se je s 3,6 leta 2000 znižal na 2,9 leta 2005, medtem ko se je delež razvez zvišal z 1,1 leta 2000 na 1,3 leta 2005. Število porok se je od sredine 50-ih let do leta 2004 znižalo za skoraj dve tretjini. Povprečna starost nevest pri prvi poroki je leta 2005 znašala 28,2 let. Število zunajzakonskih rojstev je naraščalo, tako da se je leta 2005 46,7 % otrok rodilo zunaj zakonske skupnosti.

Kar zadeva razdelitev dela v družini, je Slovenija v veliki meri še vedno tradicionalna družba, v kateri ženske opravljajo večino gospodinjskega dela, medtem ko so moški zadolženi za manjša popravila v hiši. Skrb za otroke in bolne družinske člane, ki potrebujejo pomoč, je pretežno prepuščena ženskam.

Pri popisu prebivalstva leta 2002 je 99 % otrok (v starosti od 0–15 let) živel z najmanj enim staršem, 84 % vseh otrok je živel z obema staršema, 16 % pa z enim staršem, navadno z materjo.

1.1.2. Enostarševske družine

Otroci, ki živijo v enostarševskih družinah, pogosto izkušajo revščino, ker je stopnja revščine pri teh družinah najvišja, posebej kadar je starš mati. Leta 2002 je bilo 17 % družin v vzdrževanih otroci enostarševskih družin, pri čemer so 14,7 % družin vodile matere, 2,3 % pa očetje.¹⁰ Glavni ugotovljeni dejavniki tveganja revščine in pomanjkanja so izobraževanje, nezaposlenost in nerešena stanovanjska vprašanja.¹¹ Socialne razmere in socialna varnost samohranilcev so zelo odvisne od njihove vključenosti in sodelovanja na trgu dela, vendar pa sama zaposlitev ne zagotavlja nujno zadostnega dohodka, posebej če ima posameznik nizko stopnjo izobrazbe.

Odsotni starši (drugi starš – navadno oče) so zakonsko obvezani plačevati preživnino za otroke in s tem prispevati v družinski proračun. Vendar je povprečna preživnina leta 2006 znašala 100 evrov na mesec¹², kar je premalo za kritje predvidene (najmanj) polovice stroškov za vzgojo otrok. Samohranilci se soočajo tudi s težavami pri usklajevanju dela in družinskega življenja. V tem pogledu imajo samohranilci več težav in se pogosto zatekajo po pomoč družinske mreže. Raziskava o socialnih

⁸ Šircelj M., Žnidaršič T. (2005), *Otroci in mladina z demografskega vidika*. V: Črnak Meglič, A. (Ed.) (2006), *Otroci in mladina v prehodni družbi*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Založba Aristej; str. 39–55.

⁹ Javornik S. Jana (2007), *Socialni razgledi*. Ljubljana IMAD; str.: 73.

¹⁰ *Študija o revščini in socialni izključenosti med enostarševskimi družinami* (2005). ES, GD za zaposlovanje in socialne zadeve, str. 4. Vir za slovenske podatke je popis prebivalstva 2002.

¹¹ Sedmak, M. et al. (2006), *Študija o revščini in socialni izključenosti med enostarševskimi družinami* (2005). Primer Slovenije. Znanstveno in raziskovalno središče Koper, Univerza na Primorskem.

¹² Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve <http://www.mddsz.gov.si/si/statistika/prezivnine/>, 12. 6. 2008

mrežah samohranilcev¹³ kaže veliko socialno, čustveno in materialno prikrajšanost v primerjavi s starši v drugih tipih družin, saj so samohranilci pogosto prikrajšani za socialno podporo. Stanovanjski problem predstavlja enega najbolj kritičnih vprašanj za samohranilce, predvsem ker gospodinjstva, ki jih vodijo ženske, bolj verjetno izkusijo revščino kot tista, ki jih vodijo moški.

1.2. Revščina

Februarja 2007 je Statistični urad objavil nove kazalnike socialne povezanosti za leto 2004, ki so bili zbrani v okviru ankete EU o dohodkih in življenjskih pogojih (EU-SILC) 2005. Glavni vir prejšnjih kazalnikov socialne povezanosti je bila Anketa o porabi v gospodinjstvih. Kazalniki socialne povezanosti za leto 2004 so zato predstavljeni na podlagi obeh anket, vendar tu predstavljamo samo rezultate ankete EU-SILC, ker je primerljiva z EU.

Leta 2004 je 12,1 % oseb v Sloveniji živelo pod pragom revščine; če poleg denarnih dohodkov upoštevamo tudi dohodke v naravi, pa 11,4 %. Ekvivalentni dohodki tistih, ki so živeli pod pragom revščine, so bili nižji od 5 278 evrov (1 261 821 SIT) na leto — kar je 440 evrov (105 152 SIT) na mesec. V tistem času bi morala štiričlanska družina imeti najmanj 11 083 evrov (2 649 825 SIT) — ali 924 evrov (220 819 SIT) na mesec — razpoložljivega dohodka, da bi presegala prag revščine. Podrobnejši podatki kažejo, da je bila stopnja tveganja revščine višja pri ženskah kot pri moških, zlasti pri ženskah, starejših od 65 let (26 % za ženske in 11,2 za moške).¹⁴

Socialni transferji zmanjšujejo tveganje revščine

Stopnja tveganja revščine je višja, če socialni transferji niso upoštevani kot dohodek; v tem primeru je stopnja 25 %, kar kaže na pozitivni učinek socialnih transferjev na znižanje stopnje tveganja revščine. Leta 2004 je bila stopnja tveganja revščine najvišja za ženske, starejše od 65 let (36 %). Če od dohodka poleg socialnih transferjev odštejemo starostne in vdovske pokojnine, bi se stopnja tveganja revščine za vse starostne skupine zvišala na 30–45 %; pri osebah, starejših od 65 let, pa bi stopnja presegala 80 %.

Enočlanska gospodinjstva so najbolj izpostavljena revščini

Leta 2004 so bila enočlanska gospodinjstva, ne glede na starost, najbolj izpostavljena revščini (44 %), pri čemer so bila bolj izpostavljena enočlanska gospodinjstva, ki so jih vodile ženske (48 %). Med drugimi tipi gospodinjstev je bila visoka stopnja revščine opažena pri samohranilskih gospodinjstvih z najmanj enim vzdrževanim otrokom (21 %) in pri družinah s tremi vzdrževanimi otroci, ki so rahlo presegale povprečno stopnjo revščine.

¹³ Ule, M., Renner, T., Žakelj, T., Kuhar, M. (2003), Tipi družin in socialne mreže: raziskovalno poročilo. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

¹⁴ http://www.stat.si/eng/novica_prikazi.aspx?ID=708, 20. 5. 2007

Nezaposlene in neaktivne osebe so pogosteje revne

Druge izpostavljene kategorije so nezaposlene in neaktivne osebe, razen upokojenih moških. Med neaktivnimi osebami so bili leta 2004 najbolj izpostavljeni nezaposleni (25 %), pri čemer so bile ženske spet rahlo bolj izpostavljene od moških. Visoke stopnje revščine so bile zabeležene pri upokojenkah in neaktivnih osebah (20 %). Osebe s plačano zaposlitvijo so bile najmanj izpostavljene revščini, ne glede na spol. Najnižje stopnje tveganja revščine so bile opažene pri osebah s plačano zaposlitvijo (4 %), pri osebah v starosti od 25–49 let (9 %) in pri družinah z enim ali dvema vzdrževanima otrokoma (9 %).

Na stopnjo tveganja revščine so vplivale tudi stanovanjske razmere: najemniki so bili v slabšem položaju od lastnikov in okrog 25 % najemnikov je živelo pod pragom revščine, medtem ko je bilo med lastniki stanovanj teh le 10 %.

Tabela 1: Kazalniki socialne povezanosti, sprejeti na Evropskem svetu v Laekenu – Dohodek in revščina, Slovenija, 2004 (Vir: SURS, Statistični podatki o dohodkih in življenjskih pogojih 2005)

	Dohodek v denarju	Dohodek v denarju in v naravi
Povprečni ekvivalentni razpoložljivi dohodek	9 535 EUR	9 886 EUR
Prag tveganja revščine	5 278 EUR	5 516 EUR
Prag tveganja revščine za gospodinjstvo, ki ga sestavljajo dva odrasla in dva otroka	11 083 EUR	11 585 EUR
Stopnja tveganja revščine (%)	12.1	11.4
Stopnja tveganja revščine glede na spol		
Moški	10.6	9.6
Ženske	1.6	13.2
Stopnja tveganja revščine glede na delovno intenzivnost (DI) gospodinjstva		
Vsa gospodinjstva z vzdrževanimi otroki		
DI = 0	54.0	48.7
0 < DI < 0,5	26.6	24.4
0,5 ≤ DI < 1	12.3	11.1
DI = 1	2.6	2.9
Stopnja tveganja revščine glede na tip gospodinjstva		
Gospodinjstva z vzdrževanimi otroki	9.9	9.3
Enostarševska gospodinjstva z vsaj enim vzdrževanim otrokom	21.4	24.8
Dva odrasla z enim vzdrževanim otrokom	9.1	9.2
Dva odrasla z dvema vzdrževanima otrokoma	10.1	9.9
Dva odrasla z vsaj tremi vzdrževanimi otroki	16.6	13.4
Druga gospodinjstva z vzdrževanimi otroki	6.1	4.6
Stopnja tveganja revščine glede na stanovanjske razmere		
Starost od 0–15		
Lastnik ali ne plačuje najemnine	9.8	8.9
Najemnik	28.4	27.1
Starost nad 16 let		
Lastnik ali brez najemnine	10.9	10.1
Najemnik	25.1	26.6
Stopnja tveganja revščine pred socialnimi transferji glede na starost in spol		
Starost od 0–15	31.6	30.5
Starost nad 16 let	44.1	42.8
moški	41.3	40.0
ženske	46.7	45.5
Relativna vrzel tveganja revščine glede na starost in spol		
Starost od 0–15	17.5	17.4
Starost nad 16 let	19.4	20.2
Moški	20.7	21.4
Ženske	18.7	19.6
Neenakost porazdelitve dohodka: razmerje kvintilnih razredov (80/20)	3.4	3.3
Neenakost porazdelitve dohodka: Ginijev koeficient	23.8	23.0

Vir: SURS, Kazalniki socialne povezanosti 2004, začasni podatki.

Relativno malo oseb v Sloveniji živi pod pragom revščine

Rezultati ankete EU-SILC iz držav članic so pokazali, da je Slovenija leta 2004 imela relativno nizko stopnjo tveganja revščine – nižji odstotki revnih oseb so bili zabeleženi le v Republiki Češki, na Nizozemskem in na Švedskem. Države EU z najvišjimi odstotki oseb pod pragom revščine so bile Irska, Grčija, Španija, Italija, Latvija, Litva, Poljska in Portugalska. Da bi lahko primerjali življenjske razmere revnih med državami, so bili pragi revščine pretvorjeni v pariteto kupne moči, ki je pokazala, da so revne osebe v Sloveniji živele v slabših življenjskih razmerah kot revne osebe na Nizozemskem in Švedskem, vendar v boljših življenjskih razmerah kot revne osebe v Republiki Češki¹⁵.

Nizka dohodkovna neenakost v Sloveniji

Dohodkovna neenakost je predstavljena z Ginijevim koeficientom in z razmerjem kvintilnih razredov 80/20. Ginijev koeficient lahko znaša od 0 % do 100 %, pri čemer 0 % pomeni, da vse osebe prejema enak dohodek, 100 % pa, da ena oseba prejema ves dohodek. Ginijev koeficient za Slovenijo je leta 2004 znašal 23,8 %, kar je ena najnižjih vrednosti v EU. Le Švedska in Danska sta imeli nižja Ginijeva koeficienta. Ti dve državi in Slovenija so imele najbolj enakovredno razporejen dohodek od vseh držav članic EU. Nizko neenakost dohodka prikazuje tudi razmerje kvintilnih razredov, ki kaže, da je imelo zgornjih 20 % najbogatejših oseb v Sloveniji 3,4-krat večji dohodek od spodnjih 20 % najrevnejših oseb.

Razlike glede na spol

Ženske predstavljajo 44 % aktivne delovne sile v Sloveniji. Ženske predstavljajo le 28 % samozaposlenih. Stopnja registrirane brezposelnosti je veliko višja za ženske (novembra 2005 je znašala 54,2 %). Med dolgotrajno brezposelnimi je več žensk kot moških. Slovenska družba je tradicionalno patriarhalna, ženske še vedno nosijo večino bremena odgovornosti za gospodinjstvo in družino. Pogosteje gredo na bolniški dopust za nego otrok, delajo manj nadur in pri delu ne dosejajo napredovanj v enaki meri kot moški. Prejemajo 93 % bruto plač moških. Največja razhajanja pri plačah med moškimi in ženskami so v storitvenih sektorjih, kjer ženske prejemajo 77 % plače moških, najmanjša razhajanja pri plačah pa so pri javnih uslužbencih, kjer ženske prejemajo 94 % plače moških¹⁶.

Po podatkih Eurostata (Bradshaw et al. 2006: 142) je bila slovenska stopnja tveganja revščine pri 7 % ena najnižjih v EU 25. Tudi stopnja prikrajšanosti je bila nizka, pri čemer je Slovenija zasedala peto mesto v EU 25 za Švedsko, Finsko, Nemčijo in Španijo.

1.2.1. Regionalne razlike

V obdobju 2000–2004 se je stopnja registrirane brezposelnosti znižala v večini statističnih regij. Najnižja stopnja registrirane brezposelnosti je zabeležena v goriški statistični regiji. V obravnavanem obdobju se je registrirana brezposelnost najbolj znižala v statistični regiji Podravje (za 4,1 %). Najvišja stopnja brezposelnosti vztraja v statistični regiji Pomurje. Primerjava med podatki za leto 2003 in 2004 razkriva, da se je registrirana brezposelnost najbolj znižala v statistični regiji Spodnje Posavje; občutno znižanje

¹⁵ http://www.stat.si/eng/novica_prikazi.aspx?ID=708, 20. 5. 2007

¹⁶ SURS – Dan žena, 7. 3. 2006

pa je bilo zabeleženo tudi v statistični regiji Zasavje¹⁷. Vzhodne regije Slovenije imajo višjo stopnjo brezposelnosti kot zahodne regije; Zasavje ima nadpovprečno stopnjo brezposelnosti mladih, Dolenjska ima nadpovprečen delež brezposelnosti nekvalificiranih delavcev, Gorenjska pa ima nadpovprečno stopnjo brezposelnosti starejših od 40 let. Nadpovprečna stopnja brezposelnosti je značilna za regije, ki so bile včasih pomembna industrijska in rudniška središča. Regije z najvišjimi stopnjami brezposelnosti so tudi regije z najvišjimi stopnjami revščine. Vzhodni predeli Slovenije in nekateri predeli jugovzhoda države so najbolj revni. Ni nobenih podatkov o regionalni neenakosti dohodka, medtem ko se je na nacionalni ravni povečala neenakost porazdelitve plač v zasebnem sektorju. Hitro naraščajo visoke plače, določene z individualnimi pogodbami, in večja se razlika med najnižjimi in najvišjimi plačami.

Regije z visoko brezposelnostjo so tudi regije z najnižjim BDP na prebivalca in regije, ki prejemajo najvišji znesek socialnih pomoči. Domnevamo lahko, da je revščina koncentrirana v teh regijah, kar vpliva tudi na blaginjo, obete in možnosti za otroke iz teh regij. Zaradi pomanjkanja raziskav in podatkov o tem vprašanju ne moremo dati dodatnih razlag.

1.3. Zdravje in obnašanje v zvezi z zdravjem

Glavne zdravstvene težave: Najpogostejši razlog za obisk pri zdravniku so respiratorne težave (37 % v starosti od 0–6 let; 24 % v starosti od 7–19 let). 10 % obiskov pri zdravniku je posledica infekcij ali parazitov. Med predšolskimi otroci je najpogostejša težava infekcija; za 8 % obiskov predšolskih otrok pri zdravniku so razlog poškodbe in zastrupitve, sledijo kostno-mišična obolenja (3 %). Povečalo se je število alergij. Povečala se je tudi stopnja otrok s prenizko in previsoko telesno težo¹⁸.

Glavni razlog smrti otrok in mladine so poškodbe, povezane s prometnimi nesrečami (57,7 %), samomori (21,9 %) in zastrupitve (60,5 %). Na leto se zgodi približno 20 samomorov mladih (1,3 na 100 000 otrok), število poskusov samomora pa se povečuje.

Spolno vedenje mladih postaja vedno bolj nevarno. Učenci na koncu osnovne šole imajo slabo znanje o spolnosti, nosečnosti, zaščiti in spolno prenosljivih boleznih. Na podlagi študije *Obnašanje v zvezi z zdravjem v šolskem obdobju (HBSC) 1997*¹⁹ je imelo na koncu osnovne šole (starost 15 let) spolne odnose 7 % deklet in 21 % fantov. Štiri leta pozneje se je po podatkih iste raziskave število otrok s spolnimi izkušnjami močno povečalo: 21,6 % deklet in 30,8 % fantov je imelo spolne odnose. Povprečna starost teh posameznikov pri prvem spolnem odnosu je bila 14,4 za dekleta in 14,1 za fante. Zaradi pomanjkanja informacij in osveščenosti je samo ena tretjina uporabljala kontracepcijo. V obdobju od leta 1988 do 1994 je bila stopnja maternalne umrljivosti pri materah v najstniških letih trikrat večja, stopnja perinatalne umrljivosti pa 28 % višja od slovenskega povprečja.

Telesna sposobnost in prehranjevanje: Le 40 % srednješolcev redno uživa zajtrk in 25 % zajtrka ne uživa. 70 % srednješolcev vsak dan uživa sadje in zelenjavo. Ena tretjina študentov redno uživa zajtrk. Na splošno vsi uživajo preveč maščob, sladkorja in sladkarij. Leta 2002 je imelo 12 % mladih bodisi prenizko ali previsoko telesno težo. Med dnevom ne popijejo dovolj vode. Raziskava HBSC 2002 je pokazala, da so otroci, stari 11, 13 in 15 let, telesno aktivni eno uro na dan ali več petkrat na teden. Pomembnosti telesne aktivnosti se bolj zavedajo bolj izobraženi mladostniki, fantje in starejši mladostniki.

¹⁷ Prvo letno poročilo o izvajanju NAP/vključevanje 2004–2006. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Februar, 2005.

¹⁸ Brčar, P. (2005), *Zdravje otrok in mladine*. V: Črnak Meglič, A. (Ed.) (2006), *Otroci in mladina v prehodni družbi*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Založba Aristej; str. 127–129.

¹⁹ HBSC: *Obnašanje v zvezi z zdravjem v šolskem obdobju*. 2002, str. 114.

Prosti čas: Povečalo se je nezdravo vedenje. Nekoliko več kot polovica srednješolcev (15–19 let) je telesno aktivnih in se ukvarja z najmanj eno športno dejavnostjo. Tri četrtine učencev petega razreda (stari 11 let) gleda televizijo od 1–3 ure na dan, 15,4 % pa jih gleda televizijo več kot 4 ure na dan. Raziskava HBSC kaže, da se dekleta bolj družijo z vrstniki kot fantje. Fantje pogosteje igrajo računalniške igrice in na igralne avtomate kot dekleta²⁰.

Samocena: Raziskava o socialni ogroženosti mladih²¹ je vsebovala vprašanja o obnašanju v zvezi z zdravjem. Rezultati kažejo, da visoko cenijo zdravje – po pomembnosti je bilo razvrščeno na prvo mesto (22,9 %), sledili so prijateljstvo (17,9 %), življenje v varni in mirni družini (10,7 %) ter ljubezen in spolnost (9,6 %). Vprašanje o njihovih strahovih je razkrilo, da se mladi bojijo zlorabe drog (30,2 %), osamljenosti (22,3 %) in samomorilnih misli (15,9 %)²².

Nasilje: Ista raziskava je vsebovala vprašanja o izkušnjah z nasiljem: 8,2 % je izkusilo telesno nasilje s strani staršev več kot enkrat; telesno nasilje s strani vrstnikov (18,0 %); poniževanje s strani vrstnikov (31,0 %); poniževanje s strani odraslih (12,2 %); spolno nasilje s strani odraslih (1,5 %); spolno nasilje s strani vrstnikov (2,8 %); posilstvo (1,1 %); izsiljevanje s strani vrstnikov (5,0 %) in izsiljevanje s strani odraslih (1,7 %). Povečuje se problem trpinčenja v šolah, o čemer je bilo v zadnjem času več poročil.

1.4. Zloraba drog

Osnovna izhodišča za obravnavanje problemov z uporabo nedovoljenih drog v okviru sistema socialne pomoči so opredeljena v Nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010 (Uradni list RS 39/2006)²³.

Službe za odvisnike od drog

Po podatkih Inštituta Republike Slovenije za socialno varstvo je bilo leta 2005 v centrih za socialno delo obravnavanih 627 oseb, katerih glavni problem je bil povezan z uporabo nedovoljenih drog. Od teh je bilo 28 mladoletnih (starih do 18 let).

Zaradi povečanja števila brezdomnih uživalcev drog je leta 2003 dobilo podporo prvo zavetišče za odvisnike od drog. Deluje v Ljubljani v okviru mreže programov zmanjševanja škode in ima 16 postelj. Trenutno sta še dva dodatna programa, ki brezdomnim uporabnikom drog zagotavljata zatočišče v Mariboru in Žalcu. Oba delujeta v okviru programov zmanjševanja škode, ki zagotavljajo tudi dnevne centre in druge storitve za zmanjševanje škode. Zavetišče v Mariboru lahko čez noč sprejme 8 odvisnikov, zavetišče v Žalcu pa jih lahko sprejme 11. Zavetišče v Žalcu trenutno financira samo lokalna skupnost. Začasno zatočišče z nekaj posteljami bo kmalu odprto tudi v Novi Gorici. Za nujne primere bo omogočeno spanje v prostorih dnevnega centra. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve podpira tudi tako zavetišče v Kopru, če bo potrebno.

²⁰ *Ibidem*, str. 117.

²¹ Raziskavo je opravil Raziskovalni center za socialno psihologijo Fakultete za sociologijo Univerze v Ljubljani, ki se ukvarja predvsem z mladimi in je izvedel več drugih nacionalnih anket pri različnih populacijah mladih (osnovnošolci, srednješolci, študentje).

²² Ule, M., Rener, T., Mencin Čepelak, M., Tivadar, B. (2000), *Socialna ranljivost mladih*. (Socialna ranljivost mladih). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Založba Aristej; str. 230.

²³ Nacionalno poročilo (podatki 2005) Nacionalne Reitox informacijske točke za EMCDDA. "Slovenija" – Nova gibanja, trendi in poglobljene informacije o izbranih vprašanjih. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja RS.

Kazniva dejanja, povezana z drogo

Leta 2005 je bilo 78,8 % vseh kaznivih dejanj, povezanih z uporabo/posedovanjem drog, povezanih z marihuano, 15,7 % s heroinom, 2,7 % s kokainom, 1,9 % z amfetamini in 0,9 % z ekstazijem. Med vsemi kaznivimi dejanji, povezanimi s posredovanjem/prodajo drog, je bilo leta 2005 43,9 % primerov povezanih s heroinom, 27,5 % pa z marihuano.

Iz letnega poročila policije izhaja, da je policija opravila za 3,5 % manj preizkusov alkoholiziranosti (255 434 leta 2004 in 246 611 leta 2005) in zahtevala od 33,4 % manj voznikov, da opravijo preizkus za potrditev prisotnosti alkohola (3 452 primerov leta 2004 in 22 289 primerov leta 2005) ali drog: Skupno število naročenih izvedenskih pregledov za nedovoljene droge se je leta 2005 znižalo za 26,6 % v primerjavi s prejšnjim letom (2 727 primerov leta 2005 in 3 741 primerov leta 2004).

Iz letnega poročila policije 2005 izhaja, da so kazniva dejanja, povezana s prostitucijo, zaslužjevanja in trgovanja z ljudmi na nacionalni ravni precej redka; leta 2004 je bilo registriranih 7 primerov (9 prijavljenih osumljencev), leta 2005 pa je bilo registriranih 12 primerov (20 prijavljenih osumljencev) posredovanja pri prostituciji. Na razpolago ni podatkov, ki bi prostitucijo povezovali z zlorabo drog. Kazniva dejanja (pri katerih so osumljenci mladoletne osebe) v obdobju 2003–2005 glede na vrsto kaznivega dejanja kažejo, da sta se med letoma 2003 in 2004 nezakonita proizvodnja in promet z drogami povečala za 7,2 %, med letoma 2004 in 2005 pa zmanjšala za 34,3 % (97 primerov leta 2003, 104 primeri leta 2004, 45 primerov leta 2005). Kaznivih dejanj omogočanja uživanja drog je bilo med letoma 2003 in 2004 26,76 % manj, med letoma 2004 in 2005 pa 57,7 % manj (71 primerov leta 2003, 52 primerov leta 2004 in 30 primerov leta 2005). Leta 2005 je bilo prijavljenih 2 847 primerov mladinskega kriminala, pri čemer je proizvodnja in prodaja prepovedanih drog predstavljala 1,6 %, omogočanje uživanja drog pa 1,0 % vseh primerov mladinskega kriminala.

1.5. Stanovanjske zadeve

Gospodinjstva z otroki, posebej enostarševska gospodinjstva, se pogosto soočajo s stanovanjskimi težavami²⁴. Tudi mlade družine se soočajo s stanovanjskimi težavami, ker si ne morejo privoščiti lastnega stanovanja in pogosto živijo v majhnih prostorih, tudi če imajo več kot dva otroke.

Tabela 2: Velikost gospodinjstev po številu otrok (v starosti 0–18 let)

	Povprečno število oseb	Povprečno število sob	Povprečna površina (m ²)
Zasebna gospodinjstva skupaj	2 936	2 849	76 849
Gospodinjstva z otroki – skupaj	3 852	3 130	83 573
Gospodinjstva z otroki v starosti 0–5 let	4 402	3 091	83 061
Gospodinjstva z otroki v starosti 6–14 let	4 308	3 169	84 407
Gospodinjstva z otroki v starosti 15–18 let	4 202	3 256	86 195
Gospodinjstva z enim otrokom	3 012	2 869	77 553
Gospodinjstva z dvema otrokoma	4 127	3 242	86 247
Gospodinjstva z najmanj tremi otroki	5 697	3 652	95 280

Vir: SURS; Popis prebivalstva 2002.

²⁴ Filipovič, M. (2005), Stanovanjske razmere in stanovanjski standard družin z otroki. V: Črnak Meglič, A. (Ed.) (2006), *Otroci in mladina v prehodni družbi*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Založba Aristej; str. 189–204.

Gospodinjstva z otroki imajo v glavnem večja stanovanja kot gospodinjstva z manj otroki, vendar je površina na osebo manjša kot pri drugih družinah. Enake težave imajo mlade družine in družine s predšolskimi otroki.

Tabela 3: Velikost gospodinjstev po številu otrok (v starosti 0–18 let)

	Povprečna površina na osebo (m ²)	Povprečno število sob na osebo
Zasebna gospodinjstva skupaj	26.171	0.962
Gospodinjstva z otroki – skupaj	21.695	0.805
Gospodinjstva z otroki v starosti 0–5 let	18.867	0.696
Gospodinjstva z otroki v starosti 6–14 let	19.595	0.729
Gospodinjstva z otroki v starosti 15–18 let	20.512	0.767
Gospodinjstva z enim otrokom	25.745	0.944
Gospodinjstva z dvema otrokoma	20.673	0.769
Gospodinjstva z najmanj tremi otroki	16.724	0.635

Vir: SURS; Popis prebivalstva 2002.

Eden največjih problemov je dostopnost stanovanj za mlade, ki želijo živeti samostojno, vendar so prisiljeni živeti s starši, ker si ne morejo privoščiti lastnega stanovanja. Slovenski nepremičninski trg je "zaprt", več kot 80 % stanovanj je lastniških in le 10 % je najemniških. Na zadnji razpis za neprofitna občinska stanovanja se je za 116 stanovanj prijavilo 3 493 prosilcev²⁵.

Stanovanjske težave še posebej pestijo romsko prebivalstvo. Jožek Horvat Muc, predsednik Zveze Romov, je prepričan, da so največji problem Romov v Sloveniji stanovanja in infrastruktura. Nekatera romska naselja so še vedno brez elektrike ali vode. Od 105 romskih naselij v Sloveniji jih je le 34 zakonitih, to pa ne pomeni, da so preostala naselja neprimerna za bivanje²⁶.

1.6. Rejništvo in institucionalna oblika skrbi

Rejništvo je v Sloveniji dolgo preprečevalo, da bi bili otroci nameščeni v zavode, kot so sirotišnice. Rejništvo ureja Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti, za dovoljenje za opravljanje rejniške dejavnosti pa je treba izpolnjevati številne pogoje. Rejništvo pozorno spremljajo centri za socialno delo. Ni nobenih podrobnih analiz o ozadju otrok, ki so nameščeni v rejniške družine, zato ne moremo sklepati, ali je revščina dejavnik pri nameščanju otroka v rejniško oskrbo.

²⁵ http://www.stanovanjskisklad-rs.si/index.php?location=1_1_0_0_0&range=1, 25. 4. 2007

²⁶ <http://www.uvi.gov.si/eng/slovenia/publications/slovenia-news/4343/4375/>, 26. 4. 2007.

Tabela 4: Rejniki (marec 2007)²⁷

Rejniki z dovoljenjem	Skupaj	887
	Ženske	799
	Moški	88
Poklicni rejniki		139
Začasni rejniki		751
Rejniki, ki so trenutno brez otrok		136
Razpoložljiva mesta v poklicnih rejniških družinah		146

Vir: Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve.

Tabela 5: Otroci v rejniški oskrbi (marec 2007)²⁸

Število otrok v rejniški oskrbi	Skupaj	1211
	Dekleta	614
	Fantje	597
Število otrok v rejniški oskrbi pri sorodnikih		358

Vir: Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve.

Slovenija ima še vedno močno mrežo zavodov za otroke in mladino. V zadnjih 20 letih so bile nekatere od teh spremenjene v skupinske domove (manjše hiše v urbanem okolju), večina pa jih ostaja v večjih stavbah. Otroci so še vedno kategorizirani in etiketirani ter so stigmatizirani, če živijo v zavodih, čeprav se je strokovni besednjak o otrocih in mladostnikih, ki se srečujejo s težavami, spremenil.

Leta 2005²⁹ je bilo osem centrov za otroke in mladino s hudimi ali zelo hudimi motnjami v duševnem razvoju (577 otrok in 620 zaposlenih); pet zavodov za slepe in slabovidne, slušno prizadete in telesno prizadete otroke in mladino (322 otrok in 230 zaposlenih); 11 zavodov za vedenjsko in osebnostno motene otroke (412 otrok in 399 zaposlenih) in 11 zavodov, otroških in mladinskih domov, med drugimi ustanovami za otroke in mladino z rahlimi in zmernimi motnjami v duševnem razvoju (275 otrok in 129 zaposlenih). Ni nobenih podatkov o družinskem ozadju otrok, ki so sprejeti v zavode, zato ne moremo sklepati, ali je napotitev v zavode povezana z revščino.

1.7. Skupine otrok, izpostavljene tveganju revščine

Ker ni bila opravljena nobena raziskava ali analiza revščine in socialne izključenosti otrok, je te skupine težko ugotoviti. Lahko le predvidevamo ali špekuliramo o socialnem stanju nekaterih skupin, ki doživljajo diskriminacijo. Ena takih skupin so Romi. Romski otroci doživljajo revščino in socialno izključenost, živijo v prikrajšanih skupnostih in imajo zato omejen dostop do dobrega izobraževanja in slabe možnosti za zaposlitev v odrasli dobi. Čeprav ni podrobne raziskave o revščini in izključenosti romskih otrok, pa je bilo opravljenih nekaj raziskav o njihovem izobraževanju in stanovanjskih razmerah, ki so bile uporabljene za pripravo tega poročila.

Drugo skupino sestavljajo priseljenski otroci, s spremstvom ali brez, ki so prišli v Slovenijo nezakonito. Priseljenci, ki bodo odstranjeni iz države, imajo pravico le do nujne osnovne zdravstvene oskrbe in

²⁷ <http://www.mddsz.gov.si/si/statistika/prezivnine/>, 12. 6. 2008

²⁸ <http://www.mddsz.gov.si/si/statistika/prezivnine/>, 12. 6. 2008

²⁹ <http://www.stat.si/doc/statinf/09-si-097-0601.pdf>, 18. 4. 2007.

nimajo denarja za nakup zdravil ali blaga, ki ga potrebujejo za svoj normalen razvoj. To vprašanje je poudarilo več nevladnih organizacij.

Ni mogoče vedeti, ali se otroci s posebnimi potrebami soočajo z revščino, ker so pogosto napoteni v zavode in obiskujejo šole s prilagojenim programom, kjer dobijo nastanitev in oskrbo. O njihovih družinah in njihovih ekonomskih razmerah vemo malo ali nič. Ni tudi nobene študije o drugi ali tretji generaciji priseljencev. Raziskava, ki sta jo opravila Dekleva in Razpotnik (2001), deloma kaže, da imata druga in tretja generacija priseljencev omejen dostop do izobraževanja in zaposlitve in da jih zaradi kaznivih dejanj in nasilja večkrat pridrži policija ali so v stiku s socialnimi službami.

2. Opis in ocena skupnega okvira za usklajevanje in oblikovanje politik ter ugotavljanje in ocena glavnih usmeritev za preprečevanje in lajšanje revščine in socialne izključenosti otrok ter za pospeševanje blaginje otrok

2.1. Politični okvir

Poudarili smo že, da ni dosledne in jasne politike za preprečevanje in lajšanje revščine in socialne izključenosti otrok v Sloveniji. Edini program, ki ga lahko komentiramo, je Program za otroke in mladino 2006–2016³⁰ (POM), ki je namenjen zmanjšanju tveganja socialne izključenosti otrok in mladine in lahko zato prispeva tudi k zmanjšanju revščine.

POM temelji na desetih načelih, ki so povezana s *Konvencijo o otrokovih pravicah* (v starosti 0–18 let), *Ustavo Republike Slovenije* in *Deklaracijo ZN o človekovih pravicah*. Področja politike so:

- zdravje,
- družina,
- vzgoja in izobraževanje,
- socialna politika,
- politika posebne družbene skrbi,
- zaščita pred zanemarjanjem, nasiljem in zlorabo,
- zaščita pred drogami,
- prostočasne aktivnosti,
- prostorska politika,
- kultura.

Vsako področje podpirajo cilji in strategije za njihovo uresničitev. Navedli bomo glavne cilje, saj izvedbeni načrt doslej še ni bil izoblikovan (kot smo že omenili, ga bo pripravila Otroška opazovalnica v sodelovanju z drugimi ministrstvi). Trenutno lahko na POM gledamo kot na politični dokument brez konkretnega učinka.

³⁰ Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve

Zdravstvena politika

Glavni cilji:

- oblikovanje in uresničevanje strategije za doseganje najboljšega možnega zdravja otrok in mladine v Sloveniji s poudarkom na zmanjšanju neenakosti v zdravju;
- vključevanje mladih v oblikovanje, izvajanje in vrednotenje strategij, programov in ukrepov kot nujni sestavni del vseh aktivnosti;
- uresničevanje prednostnih izhodišč pri pripravi programov in ukrepov za krepitev zdravja otrok in mladine. Prednostna izhodišča so: sistematično delo v vseh razvojnih obdobjih; zagotavljanje enakosti ter posvečanje posebne pozornosti depriviligiranim skupinam; medresorsko in medinstitucionalno delovanje ter sodelovanje z nevladnimi organizacijami; oblikovanje ustreznih podpornih sistemov (v družini, lokalni skupnosti, šoli itn.); načrtovanje in izvajanje programov v skladu s sodobnimi strokovnimi priporočili.

Družinska politika

Glavni cilji:

- ustvarjanje boljših razmer za družinsko življenje;
- sprejeti vse potrebne ukrepe za zaščito ranljivih članov v primeru nasilja v družini;
- zagotoviti zadostna sredstva in človeške vire za nemoteno izvajanje programov v podporo družini.

Vzgojno-izobraževalna politika

Glavni cilji:

- zagotavljati enake možnosti za vzgojo in izobraževanje, pri čemer se zagotavlja dostopnost do izobraževanja;
- zagotavljati kakovostno vzgojo in izobraževanje otrok;
- uveljavljanje vseživljenjskega učenja na vseh izobraževalnih ravneh.

Socialna politika

Glavni cilji:

- doseči večjo učinkovitost pri podpori in pomoči otrokom in njihovim družinam;
- otrokom zagotoviti kakovostno življenje in razvoj v okviru primarne socialne mreže;
- zmanjšati revščino in socialno izključenost otrok in mladine in njihovih družin;
- zagotavljati socialne prejemke, ki bodo usmerjeni v najbolj ogrožene skupine;
- zagotoviti ukrepe za zmanjšanje osipa v srednjih šolah in povečanje možnosti vpisa v vse šolske programe ter povečati vključenost brezposelne mladine v programe usposabljanja in izobraževanja.

Politika posebne družbene skrbi

Glavni cilji:

za otroke s posebnimi potrebami:

- sistemski pristop pri obravnavi otrok s posebnimi potrebami;
- celovita pristop in obravnavo;
- zagotoviti njihovo individualno obravnavo in predvideti ukrepe za vsakega posameznega otroka;
- usposobiti sistem vzgoje in izobraževanja, ki bo omogočal vključevanje otrok s posebnimi potrebami;

za otroke in mladino etnične skupnosti (Romi):

- izboljšati njihov socialni položaj ter zagotoviti njihovo socialno vključenost v širše okolje;
- zagotoviti ustrezno zdravstveno varstvo za vse romske otroke;

otroci in mladina brez spremstva (priseljeni otroci):

- zagotoviti otrokom in mladini brez spremstva uresničevanje vseh pravic (posebej kadar prosijo za status begunca in zaščito);
- pridobivanje informacij o njihovem položaju in priprava rešitev, ki so v otrokovo največjo korist;

otroci z odklonskim vedenjem:

- ustvariti pogoje, da ti otroci pridobijo znanje, izkušnje in možnosti, da spremenijo svoje vzorce vedenja in se na ta način vključijo v vrstniško in širše socialno okolje;
- zagotoviti, da se otroci obravnavajo v skladu tako z njihovimi razmerami kot tudi s težo odklonskega vedenja, ter spoštovati integriteto otroka v vseh postopkih pred organi, ki ga obravnavajo;
- zmanjšanje vpliva različnih dejavnikov tveganja na odklonsko vedenje otrok.

Politika zaščite pred zanemarjanjem, nasiljem in zlorabo

Glavni cilji:

zaščita pred zanemarjanjem in nasiljem:

- doseči, da se preprečevanje vseh oblik nasilja nad otroki in zaščita žrtev prepoznata kot prednostni nalogi;
- izboljšanje zakonskega varstva in zaščite otrok;
- zagotavljanje strokovne usposobljenosti vseh strokovnjakov;

zaščita pred spolno zlorabo:

- zagotavljanje programov za telesno in duševno okrevanje žrtev spolne zlorabe ter zagotavljanje obvezne terapevtske obravnave storilcev spolne zlorabe otrok;
- krepitev primarne preventive v primerih nasilnega dejanja spolne zlorabe.

Politika zaščite pred drogami

Glavni cilji:

- zmanjšanje povpraševanja po drogah ter preprečevanje prometa z drogami;
- boljša uskladitev različnih dejavnosti (javnih in nevladnih) na področju preprečevanja in obravnave odvisnosti;
- zagotoviti več kakovostnih programov zdravljenja odvisnosti od drog, ki bodo dostopni in med seboj povezani, ki bodo izhajali iz dejanskih potreb in bodo primerno nadzorovani.

Politika prostočasnih aktivnosti

Glavni cilji:

- v največji možni meri zagotoviti možnosti za kakovostno preživljanje prostega časa za vse različne starosti otrok in mladih;
- omogočiti nepridobitnim organizacijam, da razvijajo take programe;
- zagotoviti, da se v medijski produkciji javnost informira o kakovostnih in nekomercialnih oblikah preživljanja prostega časa;
- posebna pozornost bo namenjena otrokom in mladim s posebnimi potrebami, socialno ogroženim otrokom in mladim, otrokom priseljencev in beguncev, otrokom brez spremstva in otrokom iz drugačnih kulturno-etničnih okolij.

Prostorska politika

Glavni cilji:

- boljše prostorsko-urbanistično načrtovanje, ki upošteva pluralnost potreb in želja otrok in mladine;
- vključevanje potreb otrok in mladine v prostorskem načrtovanju na nacionalni, regionalni in lokalni ravni.

Kulturna politika

Glavni cilji:

vključevanje otrok in mladine v družbeno, kulturno, duhovno in umetniško življenje:

- zagotoviti enake možnosti udeleževanja na navedenih področjih za vse otroke in mladino;

- zagotoviti ustrezno spodbujanje bralne kulture na vseh starostnih stopnjah;

zagotoviti pozitivni vpliv in pozitivno vlogo medijev:

- zagotoviti dostop do vseh vrst medijev, katerih cilj je krepitev otrokove družbene, duhovne in nravstvene blaginje ter telesnega in duševnega zdravja;
- skrbeti za izvajanje medijske zakonodaje, ki štiti otroke pred zanje škodljivimi vsebinami, in hkrati spodbujati medijsko politiko, ki bo opozarjala na probleme diskriminacije in depriviligiranih skupin;

informiranje in participacija otrok in mladine

- povečevanje vloge aktivnega državljanstva otrok in mladine;
- podpora dosedanjih in razvoj novih mehanizmov informiranja in svetovanja za otroke in mladino.

2.2. Ocena dokumenta

Kot mnogi nacionalni načrti je Program za otroke in mladino presplošen in zato preveč političen, da bi lahko ocenili njegov učinek na blaginjo otrok. Opravka imamo z besednimi zvezami kot "zagotavljanje enakih možnosti za sodelovanje vseh" ali "zagotavljanje zdravstvenega varstva za vse romske otroke". Program je posebej težko oceniti zaradi pomanjkanja izvedbene strategije. Zgoraj navedeni glavni cilji so dodatno razčlenjeni na kratkoročne cilje, opredeljena pa je tudi strategija za uresničitev vsakega cilja. Menimo, da so nekatera področja zanemarjena in bi jih bilo treba dodatno razviti:

- regionalne razlike in razsežnost mesta/podeželja sploh niso upoštevane, čeprav so se regionalne neenakosti v zadnjem desetletju povečale;
- dostopnost storitev ni poudarjena, čeprav je slab sistem javnega transporta vedno večji problem. Načrti za organiziranje nekaterih storitev le na regionalni ravni bodo poslabšali dostopnost, posebej v podeželskih območjih;
- ne priznava se dovolj pluralnost družinskih struktur, posebej družin istospolnih partnerjev. Prav tako ni dovolj podpore za enostarševske družine, ki so najbolj izpostavljene tveganju revščine;
- ni predlaganih programov za zagotavljanje enakega dostopa do izobraževanja ne le v javnih, temveč tudi v zasebnih šolah. Tudi zasebne šole so del javne mreže šol, zato bi morala država vsem otrokom zagotoviti enak dostop do teh šol. Prav tako ni jasno, kako se bo reševala diskriminacija v šolah;
- zastavljeni niso nobeni cilji glede vključevanja otrok s posebnimi potrebami v navadne šole. Čeprav imajo otroci s posebnimi potrebami pravico vključevanja v te šole, imajo starši pogosto težave pri vpisu svojih otrok in od njih se pričakuje, da bodo svoje otroke poslali v šole s prilagojenim programom;
- večji poudarek bi moral biti posvečen zagotavljanju primernih stanovanj, zlasti zagotavljanju dostopa do dostojnih stanovanj za revne družine. To vprašanje sploh ni obravnavano.

Program temelji na Konvenciji ZN o otrokovih pravicah in na Akcijskem načrtu za zaščito in razvoj otrok in mladostnikov v 21. stoletju. Program temelji na dvanajstih temeljnih načelih konvencije. Da bi natančneje ocenili, v kolikšni meri je Konvencija upoštevana, bomo morali počakati na razkritje izvedbenega načrta. Zaradi splošnega in neusmerjenega pristopa je izvedbeni načrt potreben, da bi vedeli, kateri otroci bodo imeli koristi.

2.3. Analiza glavnih politik

2.3.1. Politike za zagotavljanje primernih dohodkov za otroke in njihove družine z naslednjimi oblikami pomoči:

Socialni prejemki imajo pomembno vlogo pri zmanjševanju revščine otrok. Leta 1998 so socialni prejemki predstavljali 7,8 % vseh dohodkov gospodinjstev z otroki, leta 2002 pa se je ta številka zvišala na 8,8 % dohodka. V gospodinjstvih z otroki, ki živijo pod pragom revščine, so socialni prejemki leta 1998 predstavljali 27,1 % vseh dohodkov, leta 2002 pa 30,8 %³¹. Slovenija zagotavlja različne oblike finančnih ugodnosti za zmanjšanje revščine otrok:

Otroški dodatek je finančna pomoč za otroka do starosti 18 ali 25 let (če se šola). Njegova višina je odvisna od družinskih prejemkov upravičencev. Odvisna je od kategorije dohodkov, v katero spada družina (ustrezna kategorija dohodkov se izračuna kot odstotek povprečne mesečne plače vseh zaposlenih v koledarskem letu pred vložitvijo zahtevka; nominalne zgornje meje se določijo vsako leto). Ta dodatek se poveča za 10 %, če otrok živi v enostarševski družini.

Tabela 6: Zneski otroškega dodatka leta 2006 na otroka na mesec v evrih (SIT)

Dohodek na družinskega člana kot % povprečne plače RS	Dohodek na družinskega člana v evrih povprečne plače RS	Znesek otroškega dodatka za vsakega otroka v evrih (SIT)		
		1. otrok	2. otrok	3. in naslednji otroci
do 15 %	do 181,92 (do 43 595 SIT)	92.14 (22 080)	101.36 (24 290)	110.58 (26 500)
15 % do 25 %	181,92 do 303,20 (43 595 do 72 659 SIT)	78.78 (18 880)	87.09 (20 870)	95.35 (22 850)
25 % do 30 %	303,20 do 363,84 (72 659 do 87 191 SIT)	60.05 (14 390)	67.10 (16 080)	74.15 (17 770)
30 % do 35 %	363,84 do 424,48 (87.191 do 101.722 SIT)	47.36 (11 350)	54.04 (12 950)	60.84 (14 580)
35 % do 45 %	424,48 do 545,76 (101.722 do 130.786 SIT)	38.72 (9 280)	45.19 (10 830)	51.62 (12 370)
45 % do 55 %	545,76 do 667,04 (130.786 do 159.849 SIT)	24.54 (5 880)	30.71 (7 360)	36.85 (8 830)
55 % do 75 %	667,04 do 909,60 (159.849 do 217.976 SIT)	18.40 (4 410)	24.54 (5 880)	30.71 (7 360)
75 % to 99 %	909,60 do 1200,67 (217.976 do 287.729 SIT)	16.02 (3 840)	22.16 (5 310)	28.29 (6 780)

Vir: Ministrstvo delo, družino in socialne zadeve.

³¹ Stropnik, N. (2005), Materialna kakovost življenja otrok in mladine. V: Črnak Meglič, A. (Ed.) (2006), *Otroci in mladina v prehodni družbi*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Založba Aristej; str. 57–75.

Starševski dodatek³² je finančna pomoč staršem, ki po rojstvu otroka niso upravičeni do denarnega nadomestila za čas porodniškega dopusta po Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. Mati ima pravico zahtevati starševski dodatek 77 dni od rojstva otroka. Oče ima enake pravice kot mati v obdobju 77 dni od rojstva otroka, če mati:

- zapusti otroka,
- je stalno ali začasno nesposobna za samostojno življenje in delo (na podlagi zdravniškega mnenja),
- umre.

Pravica traja 365 dni od rojstva otroka. Center za socialno delo prijavi upravičence do starševskega dodatka v pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Pravico uveljavlja mati in, po zgoraj navedenih pogojih, oče na centru za socialno delo, ki je pristojen na območju stalnega prebivališča matere.

Pomoč ob rojstvu otroka je enkratni denarni prejemek, namenjen nakupu opreme za novorojenca. Namesto denarja je mogoče v enaki vrednosti izbrati opremo za novorojenca v obliki zavitka.

- Enkratni denarni prejemek
- je leta 2006 znašal 244,16 evra (58 510 SIT).

Dodatek za veliko družino je letni prejemek, ki je namenjen družinam s tremi ali več otroki, ki so mlajši od 18 let oziroma 26 let, če se šolajo in imajo status učenca, dijaka, vajenca ali študenta. Pravico do dodatka ima eden od staršev pod pogojem, da ima eden od staršev in otroci skupno stalno prebivališče v Republiki Sloveniji. Za vse vlagatelje vloge za otroški dodatek center za socialno delo odloči o pravici do dodatka za veliko družino po uradni dolžnosti. Če se staršem s tremi otroki, ki so že uveljavili pravico do dodatka, v tekočem letu število otrok poveča, so upravičeni do izplačila razlike do dodatka za družine s štirimi ali več otroki.

Kdor do otroškega dodatka ni upravičen ali pa te pravice ni uveljavljal, mora v tekočem letu vložiti vlogo za uveljavljanje pravice do dodatka za veliko družino za tekoče leto. Vlogo je treba vložiti najpozneje v roku treh mesecev od dneva povečanja števila otrok.

- Dodatek za družino s tremi otroki je leta 2006 znašal 342,18 evrov (82 000 SIT).
- Dodatek za družino s štirimi ali več otroki je leta 2006 znašal 417,29 evrov (100.000 SIT).

Dodatek za nego otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo: mesečni prejemek dokler trajajo razlogi oziroma do otrokovega 18. oziroma 26. leta starosti.

- Leta 2006 je dodatek za nego otroka znašal 87,88 evra (21 060 SIT).
- Leta 2006 je dodatek za nego otroka s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalnega otroka znašal 175,81 evrov (42 130 SIT).

Dodatek je denarni dodatek za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo in je namenjen kritju povečanih stroškov družine za nego in varstvo takega otroka. Pravico do dodatka za nego otroka ima eden od staršev, če je otrok državljan Republike Slovenije in ima v Republiki Sloveniji stalno prebivališče. Pravica se uveljavlja na podlagi mnenja zdravniške komisije. Pravice do dodatka nimajo starši, katerih otrok je zaradi zdravljenja, usposabljanja, vzgoje ali izobraževanja v ustanovi, v kateri prejema celodnevno nego.

³² Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve
http://www.mddsz.gov.si/en/areas_of_work/family/types_of_family_benefit/, 24. 4. 2007

Če eden od staršev umre, so otroci upravičeni prejemati pokojnino do 15., 18. oziroma 25. leta (odvisno od tega, če se redno šolajo). Za invalidne otroke ni starostnih omejitev.

Učenci in dijaki so glede na dohodke staršev upravičeni do subvencionirane prehrane v osnovnih in srednjih šolah. Znesek izračuna šola na podlagi meril, ki jih določi minister za šolstvo³³. Leta 2004 je 33,4 % osnovnošolcev prejelo subvencionirane obroke šolske prehrane.

2.3.2.. Politike za zagotavljanje dostopa do osnovnih storitev:

Dostop do otroškega varstva

Vsi otroci imajo dostop do javne mreže vrtcev. Plačilo temelji na dohodku staršev kot odstotek cene programa, v katerega je otrok vključen (Sedmak 2006). Starši z najnižjimi dohodki plačujejo 10 % cene programa, razliko med plačilom in polno ceno programa pa krije občina. Starši, ki prejemajo denarno socialno pomoč, so oproščeni plačila.

Tabela 7: Organizacija in vključenost otrok v programe predšolske vzgoje in izobraževanja v vrtcih, Slovenija, šolsko leto 2006/2007

Programi po trajanju	Število vrtcev	Število oddelkov	Število otrok
Skupaj	793	3 484	58 127
Dnevni program	-	3 376	55 318
Poldnevni program	-	98	2 670
Krajši program	-	10	139

Vir: SURS, Vrtci, Slovenija, šolsko leto 2006/2007.

Tabela 8: Otroci, vključeni v vrtce, po dopoljenih letih starosti in spolu, šolsko leto 2006/2007

Starost (let)	Skupaj	Deklice	Dečki
Skupaj	58 127	27 787	30 340
1 leto	5 281	2 478	2 803
2 leti	9 619	4 671	4 948
3 leta	12 241	5 891	6 350
4 leta	14 657	6 930	7 727
5 let	15 458	7 455	8 003
6 let ali več	871	362	509

Vir: SURS, Vrtci, Slovenija, šolsko leto 2006/2007.

³³ Ministrstvo za šolstvo in šport: http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/osnovnosolsko_izobrazevanje/prehrana/, 24. 4. 2007.

Tabela 9: Vključenost otrok s posebnimi potrebami v programe predšolske vzgoje in izobraževanja v vrtcih, šolsko leto 2006/2007

Otroci po vrsti motnje ³⁴	Redni oddelki	Razvojni oddelki
Skupaj	523	236
Otroci z motnjami v duševnem razvoju	191	138
Slepi in slabovidni	8	3
Gluhi in naglušni	53	19
Otroci z govorno-jezikovnimi motnjami	119	16
Gibalno ovirani otroci	103	54
Otroci s čustvenimi in osebnostnimi motnjami	32	4
Dolgotrajno bolni otroci	17	2

Vir: SURS, Vrtci, Slovenija, šolsko leto 2006/2007.

V Sloveniji je 89 946 otrok v starosti od 0–4 let. Približno 60 % slovenskih otrok je vključenih v programe v vrtcih. Odstotek vključenih se povečuje, čeprav je še vedno pod povprečjem v državah EU, ki imajo najbolj razvito mrežo javnih storitev otroškega varstva (leta 2002: Avstrija 79,6 %, Danska 90,6 %, Nemčija 81,4 %) ³⁵. Vrtci so družinam z nizkimi dohodki dostopni zaradi subvencij občin.

Osnovnošolsko, srednješolsko in visokošolsko izobraževanje

V zadnjih petih letih je osnovnošolsko izobraževanje zaključilo približno 95 % učencev (v starosti od 6–15 let). O preostalih 5 % otrok, ki ne zaključijo osnovnošolskega izobraževanja, ni podatkov. ³⁶ Ni znano, kakšni so njihovi življenjski pogoji, socialni položaj, etnično poreklo itn. Poročila ³⁷ kažejo, da je večje število romskih otrok vključenih v posebne izobraževalne programe za otroke z učnimi motnjami, čeprav se razmere v zadnjih letih izboljšujejo, saj so romski otroci prejeli več možnosti in podpore za zaključek redne osnovne šole.

Tabela 10: Osnovnošolsko izobraževanje mladine in odraslih, Slovenija, šolsko leto 2005/2006

	Šole	Oddelki	Udeleženci	Zaključili izobraževanje	
				z dokončano OŠ	brez dokončane OŠ
Skupaj	888	9 188	170 913	21 183	436
Redni programi	801	8 767	167 616	20 577	418
Prilagojeni programi	58	289	1 735	316	18
Programi za odrasle	29	132	1 562	290	-

Vir: SURS http://www.stat.si/eng/novica_prikazi.aspx?id=800, 26. 4. 2007.

³⁴ Jezik, ki se uporablja v tabeli, je neposredno prepisan s spletne strani Statističnega urada RS in ne odraža mnenja avtorja tega poročila.

³⁵ Kovač Šebart, M., Gaber, S., Pluško, A. (2005), Izobraževanje in znanje. V: Črnak Meglič, A. (Ed.) (2006), *Otroci in mladi v prehodni družbi*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Založba Aristej; str. 127–129.

³⁶ Vir: SURS, Izobraževanje 2006/2007: http://www.stat.si/eng/novica_prikazi.aspx?id=800, 26. 4. 2007

³⁷ Zaviršek Darja (2002), Zaščita manjšin v Sloveniji. V: *Spremljanje pristopnega procesa EU: Zaščita manjšin*. Ljubljana: Zavod za odprto družbo; Mirovni inštitut; str. 65–108.

Na začetku šolskega leta 2006/2007 je bilo v srednješolske izobraževalne programe vključenih 96 310 dijakov (mladine), večina v gimnazijske programe ter tehnične in druge poklicne programe (ki predstavljajo skoraj 98 % osnovnošolske mladine). Število dijakov, vključenih v nižje in srednje poklicne programe, se zmanjšuje, medtem ko pri programih 3 + 2 in poklicnih tehničnih programih, poklicnih tečajih ali maturitetnih tečajih v zadnjih treh letih ni bilo nobenih razlik. Med ustanovami, ki organizirajo srednješolsko izobraževanje za odrasle, so večinoma oddelki za srednješolsko izobraževanje mladih; več kot polovica teh šol ima oddelke za izobraževanje odraslih. Manj kot četrtino izobraževanja za odrasle zagotavljajo ljudske univerze, medtem ko posebne organizacije za izobraževanje odraslih, ki imajo pomembno vlogo pri neformalnem izobraževanju, predstavljajo le 10 %.

Tabela 11: Dijaki, vpisani v srednješolske izobraževalne programe, in dijaki, ki so zaključili izobraževanje, po vrstah izobraževalnih programov, konec šolskega leta 2005/2006

Vrsta programov	Vključeni		Končali izobraževanje	
	Vsi	Ženske	Vsi	Ženske
Skupaj	97 885	48 542	24 021	12 555
V 2-letnih nižjih poklicnih programih	1 804	454	601	153
V 3-letnih srednjih poklicnih programih	17 077	5 911	5 054	1 945
V 4–5-letnih tehniških in strokovnih programih	32 049	15 683	6 725	3 608
V programu gimnazije	38 368	22 558	8 629	5 290
V poklicnih tehničnih programih 3 + 2	6 897	2 813	2 355	1 098
Poklicni tečaji	334	200	176	121
Maturitetni tečaj	1 356	923	481	340

Vir: SURS http://www.stat.si/eng/novica_prikazi.aspx?id=843, 26. 4. 2007.

Tabela 12: Vpis mladine v srednješolske programe, začetek šolskega leta 2006/2007

	Vpisani	Ženske.	Ponavljavci
Skupaj	96 310	46 953	3 198

Vir: SURS http://www.stat.si/eng/novica_prikazi.aspx?id=843, 26. 4. 2007.

V študijskem letu 2006/07 je višješolske strokovne programe izvajalo 51 višjih šol, ki so ponujale 22 višješolskih programov, v katere je bilo vpisanih 15 831 študentov, od tega dve tretjini izredno. Največ zanimanja je bilo za študijske programe komercialist, poslovni sekretar in računovodja. V visokošolske dodiplomske programe je bilo vpisanih 91 426 študentov, v visokošolske podiplomske programe pa 8 687; dve tretjini študentov je obiskovalo dodiplomske programe na Univerzi v Ljubljani. Več kot 5 000 študentov je bilo vpisanih v dodiplomske in podiplomske programe na samostojnih visokošolskih zavodih.

Tabela 13: Terciarno izobraževanje po izobraževalnih ustanovah in vrsti študijskega programa, Slovenija, 2006/07

Izobraževalna ustanova	Število ustanov	Vpisani po vrsti programa			
	Število ustanov	Skupaj	Višješolski strokovni	Visokošolski dodiplomski	Visokošolski podiplomski
Skupaj	113	115 944	15 831	91 426	8 687
Visokošolski zavodi	62	100 113	-	91 426	8 687
Univerza v Ljubljani	26	62 314	-	57 598	4 716
Univerza v Mariboru	15	25 531	-	23 796	1 735
Univerza na Primorskem	5	6 256	-	5 437	819
Univerza v Novi Gorici	5	696	-	524	172
Samostojni visokošolski zavodi	11	5 316	-	4 071	1 245
Višje šole	51	15 831	15 831	-	-

Vir: SURS http://www.stat.si/eng/novica_prikazi.aspx?id=813, 26. 4. 2007.

Izrednih študentov je več kot 40 000. Dve tretjini izrednih študentov je vpisanih v višješolske strokovne programe. Ena tretjina študentov, vpisanih na dodiplomske in podiplomske študijske programe, je izrednih študentov.

Osip v srednješolskem izobraževanju je od 6 do 10 %³⁸. Ali na osip vpliva položaj revščine, ni mogoče ugotoviti. Razpoložljivi podatki o vpisu in o stopnjah izobrazbe kažejo visoko raven vključenosti v izobraževanje; to je rezultat vladne politike državnih štipendij za izobraževanje. Več kot 50 000 dijakov in študentov prejema državne štipendije. Tisti z nizkimi dohodki prejema tudi subvencije za nastanitev, vsi študentje pa imajo subvencionirano prehrano.

Dostop do zdravstvenega varstva

Otroci in mladostniki imajo pravico do zdravstvenega zavarovanja kot družinski člani zavarovane osebe do zaključka šolanja (vključno s terciarnim izobraževanjem). Imajo pravico do cepljenja in preventivnih zdravstvenih programov, do vseh vrst zdravljenja, zobozdravstvenih storitev, rehabilitacije v primeru nesreč in po potrebi do nege na domu. Dekleta imajo pravico do ginekoloških pregledov in kontracepcije. Eden od staršev ima pravico ostati doma (in prejeti bolniški dopust do dveh tednov) za nego bolnega otroka in do 6 mesecev plačanega bolniškega dopusta, če ima otrok hude zdravstvene težave³⁹.

V vseh zdravstvenih domovih (ki jih je v celotni Sloveniji 59) je oddelek za zdravstveno varstvo otrok in mladostnikov. 24 ur na dan je na voljo tudi oddelek za nujne primere. Leta 2003 je bilo na zdravnika 839 otrok v starosti od 0–6 let in 1 944 otrok v starosti od 7–19 let na zdravnika. Obstajajo velike regionalne razlike. V nekaterih delih države je na zdravnika 1 100 do 3 500 otrok v starosti 0–6 let in 2 350 do 7 400 otrok v starosti od 7–19 let na zdravnika⁴⁰.

³⁸ Kovač Šebart, M., Gaber, S., Pluško, A. (2005), Izobraževanje in znanje. V: Črnak Meglič, A. (Ed.) (2006), *Otroci in mladina v prehodni družbi*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Založba Aristej; str. 144.

³⁹ Brčar, P. (2005), Zdravje otrok in mladine. V: Črnak Meglič, A. (Ed.) (2006), *Otroci in mladina v prehodni družbi*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Založba Aristej; str. 101–124.

⁴⁰ Ibidem.

2.3.3. *Politike za pospeševanje varstva in zaščite ogroženih otrok, vključno z integriranimi pobudami za zgodnjo intervencijo, ali politike za pomoč otrokom s posebnimi potrebami (invalidni otroci, otroci v zavodih itn.), ali politike za preprečevanje diskriminacije.*

V Programu za otroke in mladostnike so načrti za izvajanje take politike. Glej oddelek 2.1.

2.3.4. *Politike za spodbujanje sodelovanja otrok v družbenem, kulturnem, rekreacijskem in športnem življenju*

Nevladni mladinski sektor v Sloveniji lahko na splošno opišemo z naslednjimi dejavniki ali akterji na nacionalni in lokalni ravni⁴¹:

Mladinski svet Slovenije je krovna organizacija mladine, ki deluje na nacionalni ravni. Pod svojim okriljem združuje organizacije z različnimi interesnimi, nazorskimi in političnimi usmeritvami (16 članic). Mladinski svet Slovenije je od svoje ustanovitve pomembno prispeval k pospeševanju sodelovanja med mladinskimi organizacijami na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni. Eden glavnih namenov Mladinskega sveta je spodbujanje sodelovanja mladih pri oblikovanju mladinske politike v Sloveniji.

Poleg Urada RS za mladino, ki je kot državni organ odgovoren za uresničevanje mladinske politike in omogoča izvajanje mladinskih dejavnosti, so še druge ustanove (nevladne in neprofitne), ki so prevzele vlogo nacionalnih koordinatorjev in storitvenih organizacij v pomoč izvajanju različnih dejavnosti za mladino in njihovo razširitev na lokalno raven. Med temi so Zavod MOVIT – Nacionalna agencija, ki je odgovorna za izvajanje programa MLADINA in za izvajanje aktivnosti v zvezi z mladinskimi karticami EURO<26, Mladinsko informativno in svetovalno središče Slovenije, ki je nacionalni koordinator za informiranje in svetovanje in član ERIYCA, ter Mreža mladinskih centrov MAMA.

Urad RS za mladino sofinancira izvajanje programov organizacij, katerih udeleženci so v večji meri mladi, in programe pretežno nacionalnih organizacij (ki predstavljajo področje, na katerem mladi uresničujejo svoje interese in so dejavni udeleženci), ki so pomembno vplivale na oblikovanje posameznih področij mladinske politike. Glavni namen programa sofinanciranja je omogočiti mladim, da pridobijo neformalna znanja in spretnosti, in povečati integracijo mladine v civilne in družbene procese na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni.

Akterji mladinske politike na lokalni ravni:

Mladinski centri so mesta, kjer mladina izvaja ali sodeluje pri različnih aktivnostih. Osnovni pogoji, ki opredeljujejo, kaj je in kaj ni mladinski center, so naslednji: redno delovanje; pluralnost programov različnih aktivnosti; primerna infrastruktura in lokacija; usposobljenost vodstva in zunanjih pomočnikov in demokratična načela organizacijskega vodenja ter zagotavljanje pomoči sorodnim mladinskim organizacijam. Poleg vseh programov in projektov, ki se izvajajo v njihovem okviru, mladinski centri nudijo svetovanje, strokovno, organizacijsko, finančno, tehnično in podobno pomoč prostovoljnim združenjem, samostojnim mladinskim skupinam in posameznim aktivnostim. Na ta način mladinski centri izvajajo več različnih funkcij: preventivno, povezovalno, socialno, informativno, izobraževalno, storitveno in razvojno.

⁴¹ Ministrstvo za šolstvo in šport: Urad Republike Slovenije za mladino (2005), Nacionalno poročilo: Uresničevanje skupnih ciljev na področju participacije.

Mladinski svet lokalne skupnosti je politični organ, ki ga vodijo mladi in ki povezuje društva, združenja društev, mladinske organizacije v okviru političnih strank in druge organizacije, ki nudijo dejavnosti za mladino v javno korist in katerih članstvo in vodstvo sestavlja najmanj 70 % oseb, starih od 15 do 29 let. Je predstavniško telo mladih v danem okolju, ki zastopa njihove interese pred državnimi strukturami in omogoča integracijo mladih v proces odločanja o javnih zadevah. Zakon o mladinskih svetih omogoča registracijo mladinskih svetov na nacionalni in lokalni ravni. V skladu s tem so članice mladinskega sveta lahko nacionalne in lokalne organizacije.

Od sprejema Zakona o mladinskih svetih (2000) in Pravilnika o registraciji in vodenju registra mladinskih svetov (2001) je bilo v Sloveniji registriranih 38 mladinskih svetov lokalnih skupnosti in nacionalni Mladinski svet Slovenije.

Na lokalni ravni delujejo v Sloveniji različne organizirane mladinske skupine:

- združenja (študentski klubi, lokalne enote nacionalnih mladinskih organizacij, mladinske športne zveze, kulturna društva itn.);
- mladinske organizacije v okviru političnih strank;
- mladinske sekcije v okviru večjih civilnih struktur in združenj;
- iniciativne skupine;
- javni in zasebni zavodi.

Sodelovanje mladih v javnih zadevah: Leta 2003 je bilo v Sloveniji nekaj medinstitucionalnih oblik sodelovanja med mladino in organi oblasti na nacionalni in lokalni ravni.

Svet Vlade RS za študentske zadeve. Študentje in študentske organizacije uživajo v Sloveniji veliko stopnjo avtonomije, ki je posledica dobre organizacije in razpoložljivosti finančnih sredstev (prihodki od koncesij za opravljanje študentskega dela zagotavljajo študentskim organizacijam večkrat večja sredstva od tistih, ki jih prejema iz proračuna Urada RS za mladino). To je tudi razlog, da imajo študentje pomemben vpliv na političnem prizorišču. Študentje se s predstavniki države srečujejo v okviru Sveta Vlade RS za študentske zadeve, ki ga sestavljajo predstavniki sedmih sektorskih ministrstev in sedem predstavnikov študentskih organizacij. Med nalogami Sveta so dejavnosti medsebojnega informiranja in organizacija razprav o aktualnih zadevah (zakonodaja, ukrepi, vladni sklepi), ki vplivajo na življenje in delo mladih. Zaradi sodelovanja visokih državnih predstavnikov (člani so ministri ali državni sekretarji) ima Svet velik vpliv na izvajanje državne politike.

Posvetovalna telesa na lokalni ravni. Sodelovanje mladih v javnih zadevah na lokalni ravni se po različnih lokalnih skupnostih zelo razlikuje, saj nanj vplivajo številni dejavniki, kot so pripravljenost lokalnih organov oblasti (npr. župana ali občinskega sveta) za dialog, zavzetost mladih v skupnosti, obstoj mladinskih svetov, zastopanost mladih v občinskem svetu itn.

Otroški parlament. Zveza prijateljev mladine Slovenije od leta 1990 izvaja program Otroškega parlamenta, katerega namen je izobraževati otroke o demokratičnem procesu in ustvarjati pogoje za sodelovanje mladih. Program predstavlja eno najbolj izvirnih oblik spodbujanja mladih, da izrazijo svoja mnenja o aktualnih zadevah. Predstavlja tribuno, kjer se mladi učijo spoštljivo razpravljati o zadevah, upoštevati mnenja vseh sodelujočih in predstavlja možnost za integracijo znanja in spretnosti, ki so jih mladi pridobili. Program se izvaja na večini osnovnih šol v Sloveniji, v prostorih občinskih stavb in se zaključuje v Državnem zboru Republike Slovenije, saj se izvaja na več ravneh – v razredih na šolah in na občinski, medobčinski, regionalni in nacionalni ravni.

Težko je oceniti, kako uspešne so bile različne mladinske organizacije pri doseganju najbolj prikrajšanih otrok. Večina organizacij ima tudi lokalne podružnice, ki sodelujejo in izvajajo številne projekte o

socialnem vključevanju. Vodijo kampanje proti socialni izključenosti in delajo s prosilci za azil, romskimi otroci in drugimi ogroženimi skupinami. Manj pogosto pa je osredotočanje na revščino. Ni nam uspelo najti nobenega programa, ki bi ga vodile mladinske organizacije in bi se ukvarjal s tem vprašanjem.

3. Opis in ocena ukrepov za spremljanje izvajanja in učinka politik za preprečevanje in lajšanje revščine in socialne izključenosti pri otrocih in za pospeševanje blaginje otrok

Ker se revščina otrok zaenkrat še ne spremlja sistematično, ni trenutno nobenih dokumentov ali posebej ustanovljenih državnih teles, ki bi posredovali informacije o tem vprašanju. Otroška opazovalnica⁴² je pristojna za vprašanja, ki zadevajo otroke. Oblikovali so skupino kazalnikov za spremljanje položaja otrok, ki se lahko delno uporabljajo za spremljanje položaja revščine otrok v povezavi s položajem njihovih staršev. Spremenljivke⁴³ in kazalniki so kompleksni in prevzeti prek različnih skupin.

1. Demografski podatki

Prebivalstvo (razdeljeno na starostne skupine), rojstva, smrti, število splavov, družinski stan, poroke, razveze, gospodinjstva, vrste družine, dohodek gospodinjstva, porazdelitev dohodka v gospodinjstvu, popolna revščina, relativna revščina, socialno-ekonomski položaj družine, subjektivna revščina, izdatki za socialno varnost družin in otrok, izdatki gospodinjstev.

2. Zdravje

Zloraba snovi glede na starost otroka, indeks telesne teže, pogostost in raven telesne aktivnosti, prehrabene navade otrok in mladostnikov, število zdravstvenega osebja na 1 000 otrok, stopnja umrljivosti otrok po starosti in vzrokih, število sprejemov v bolnišnice zaradi zastrupitev ali poškodb, subjektivna ocena zdravstvenega stanja zdravih otrok.

3. Vzgoja in izobraževanje

Proračunska sredstva, namenjena za vzgojo in izobraževanje, odstotek otrok, vključenih v predšolsko vzgojo, stopnje osipa, odstotek otrok, ki zaključi osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje, zagotavljanje prehrane v šolah, izobraževalne štipendije, prevozi (dostopnost izobraževanja), aktivne metode poučevanja (ekskurzije itn.), dijaški in študentski domovi, brezplačni učbeniki, aktivna udeležba, ocenjevanje otrokovega počutja v šoli.

4. Stanovanjske zadeve in okolje

Stanovanjski položaj, cenovna dosegljivost, dostojne stanovanjske razmere (svoja soba, toaletni prostori, sprejemljiva vlažnost, svetloba itn.), subjektivna ocena kakovosti stanovanj, čistega zraka, dostopnosti virov, stopnje kriminala, varnega okolja.

⁴² Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je ustanovilo Otroško opazovalnico za spremljanje položaja otrok v Sloveniji.

⁴³ Dokument je treba dopolniti, vendar v trenutni fazi predstavlja dober pregled vseh področij, ki jih je treba upoštevati pri spremljanju položaja otrok v Sloveniji. Večina navedenih spremenljivk je nadalje razdeljena na bolj natančne kazalnike.

5. Plačano delo

Otroško delo, plačano študentsko delo, nezaposleni mladostniki, finančna sredstva za nezaposlene mladostnike, dolgotrajno nezaposleni mladostniki, zaposleni mladostniki, zadovoljstvo z delovnim mestom.

6. Prosti čas in udeležba

Prostočasne dejavnosti otrok in mladine, finančna sredstva za prostočasne dejavnosti, zadovoljstvo otrok in mladine s prostim časom, odstotek članstva v nevladnih organizacijah, odstotek mladih prostovoljcev, odstotek mladih v političnih strankah, sindikatih, organizacijah za človekove pravice, vrednote mladih.

7. Ranljive skupine

Rejništvo (število otrok v rejniški oskrbi, število rejniških družin), preživnine (število plačanih preživnin glede na starostne skupine otrok; število neplačanih preživnin, število otrok, ki prejemajo preživnino).

8. Romski otroci

Število romskih otrok po starosti in spolu, vrste romskih družin, življenjske razmere, zdravje in zdravstveno varstvo, vključenost v predšolske programe in vrtce, število romskih otrok v osnovnih in srednjih šolah, znanje slovenskega jezika, vključenost v šolske in obšolske dejavnosti, subjektivna ocena diskriminacije in nasilja, ki ga doživljajo.

9. Žrtve trgovanja in nezakonito priseljeni otroci brez spremstva

Število priseljenih otrok brez spremstva, število otrok, ki so žrtev trgovanja z ljudmi, glede na destinacijo, oblike zaščite obeh skupin, število otrok, ki je dobilo azil v Sloveniji.

10. Mladinsko prestopništvo

Odstotek otrok in mladostnikov, ki storijo kaznivo dejanje, vrsta najpogostejših kaznivih dejanj, posredovanje države (vloga sodišča, tožilcev, centrov za socialno delo, policije), ugotavljanje družinskih razmer, ki najpogosteje izzovejo nasilje, nasilje v šolah.

11. Otroci in mladostniki, žrtve nasilja

Nasilje nad otroci in mladostniki po starosti, spolu in socialnih razmerah, vrsta nasilja (telesno, spolno, trpinčenje, zanemarjanje), pogostost nasilja nad otroci in mladostniki, spolne zlorabe po starosti in spolu, zdravstvene težave kot posledica nasilja, število postopkov proti storilcem, število razsodb, subjektivna ocena nasilja (varno počutje doma, v šoli, občutek ogroženosti), število programov v vrtcih in šolah, ki spodbujajo nenasilje, preventivni programi za dviganje zavesti javnosti o tem vprašanju.

12. Otroci in mladostniki s posebnimi potrebami

Število otrok s telesnimi motnjami, število otrok z duševnimi motnjami, namestitve otrok z motnjami, vzgoja in izobraževanje (obiskovanje prilagojenih ali rednih šolskih programov), število otrok, napotenih v varstvene zavode za usposabljanje in v dnevne centre, finančna sredstva za nego otrok, subjektivna ocena omejitev (dostopnost itn.), prijavljena diskriminacija.

Kot vidimo, je treba spremenljivke in kazalnike še pojasniti in natančneje opredeliti, vendar pa je seznam zelo dobro izhodišče za spremljanje in nadaljnje načrtovanje. Kdaj se bo proces začel, ni mogoče reči, saj je odvisen od finančnih sredstev, ki bodo v prihodnje namenjena za delo Otroške opazovalnice. V kolikšni meri različni zainteresirani sodelujejo pri spremljanju in vrednotenju, ni mogoče oceniti, ker noben tak proces še ni bil izpeljan.

Kazalniki so vključeni tudi v odgovor slovenske Vlade na vprašalnik delovne skupine ISG (podskupine za kazalnike pri Odboru za socialno varnost) z naslovom "*Obstoječa orodja za spremljanje revščine in socialne izključenosti otrok na nacionalni ravni*".

Večina kazalnikov in spremenljivk je v skladu s poročilom Unicef Innocenti Report Card 7. Čeprav Slovenija ni članica OECD in je bila le delno vključena v poročilo, so uporabljeni kazalniki kljub temu pomembni za Slovenijo.

Naslednji pomembni vir za opredelitev kazalnikov v Sloveniji je imel naslov '*A Thematic study using transnational comparisons to analyse and identify what combination of policy responses are most successful in preventing and reducing high levels of child poverty*'.⁴⁴, Slovenija tudi tokrat ni bila med državami, vključenimi v poročilo, vendar so kazalniki, navedeni v poročilu, pomembni za vse države članice EU.

Kazalniki, ki jih je treba vključiti, so:

- delež 15-letnikov, ki pri bralni pismenosti dosegajo raven 1 lestvice PISA ali manj;
- mesečna žepnina (in denar, ki ga redno dajejo starši, bratje in sestre ali drugi sorodniki ali prijatelji staršev);
- denarna darila ob posebnih priložnostih (ocena);
- navadna in draga oblačila;

⁴⁴ Hoelscher, Petra (2004), *A Thematic study using transnational comparisons to analyse and identify what combination of policy responses are most successful in preventing and reducing high levels of child poverty*. Bruselj: ES, GD za zaposlovanje in socialne zadeve, str. 14–20.

- prigrizki med odmori, sladkarije in hitra prehrana;
- šolske potrebščine;
- zgoščenske, video in računalniške igrice;
- knjige in revije;
- obiski kinematografov in diskotek;
- športna oprema;
- darila za prijatelje in družino;
- nosečnost najstnic;
- šolski uspeh (pismenost, numerična pismenost, spričevala, neuspehi, izpiti);
- otroci, ki za opravljanje izpitov potrebujejo inštruktorje;
- udeleževanje šolskih izletov;
- čas, ki ga preživljajo s starši, odnosi z drugimi sorodniki;
- pomoč družinskih članov, dajanje pomoči;
- spori in prepiri doma;
- miren prostor za delanje domačih nalog, oprema otroških sob;
- vrt za igranje, vabljenje prijateljev na dom, občutek osamljenosti;
- vključenost v civilne dejavnosti, kot so demonstracije, zanimanje za politiko;
- cena javnega prevoza, dostop do družinskega prevoza, mobilnost s kolesom, peš itn.;
- dostop do igrišč, športnih igrišč in bazenov;
- indeks cen za otroke za posebne kulturne aktivnosti;
- indeks cen za blago, ki je povezano z otroki;
- dostop do gozdov, polj, parkov ali travnikov;
- razpoložljivost prostorov za srečevanje prijateljev.

V primerjavi z raziskavo Bradshaw, Hoelscher and Richardson (2006) so slovenski kazalniki zelo dobro opredeljeni. Vse skupine, področja in kazalniki so vključeni v seznam, ki ga je oblikovala Otroška opazovalnica.

Literatura:

Andreas, W., Pohl, A. (2005), *Thematic Study on Policy Measures concerning Disadvantage Youth*. Tübingen: Institute for Regional Innovation and Social Research. Študijo je naročila ES, GD za zaposlovanje in socialne zadeve.

Bradshaw, J., Hoelscher, P. Richardson, D. (2006), An Index of Child Well-Being in the European Union. *Social Indicators Research* 80: 133–177.

Brčar, P. (2005), Zdravje otrok in mladine. V: Črnak Meglič, A. (Ed.) (2006), *Otroci in mladina v prehodni družbi*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Založba Aristej; str. 101–124.

Breaking the cycle of exclusion of Roma children in South-East Europe. Unicef, 2007.

Children's Health and Environment Case Studies. Summary Book. SZO: Četrta ministrska konferenca o okolju in zdravju, Budimpešta, Madžarska, junij 2004.

Črnak Meglič, A. (Ed.) (2006), *Otroci in mladina v prehodni družbi*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Založba Aristej.

Dekleva B., Razpotnik Š. (2001), *Čefurji so bili (rojeni) tu. (Yugoslave immigrants were (born) here)*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta (raziskovalno poročilo).

Izkoreniniti revščino otrok v EU? Pregled nacionalnih poročil o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja 2006–2008. (2007). Eurochild.

Filipović, M. (2005), Stanovanjske razmere in stanovanjski standard družin z otroki. V: Črnak Meglič, A. (Ed.) (2006), *Otroci in mladina v prehodni družbi*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Založba Aristej; str. 189–204.

Prvo Letno poročilo o izvajanju nacionalnega akcijskega načrta socialnega vključevanja 2004–2006. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2005.

Hoelscher, Petra (2004), *A Thematic study using transnational comparisons to analyse and identify what combination of policy responses are most successful in preventing and reducing high levels of child poverty*. Bruselj: ES, GD za zaposlovanje in socialne zadeve.

Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija 2002/03: Človekov razvoj in zdravje. Ljubljana: UNDP, Urad Vlade RS za makroekonomske analize in razvoj.

Kovač Šebart, M., Gaber, S., Pluško, A. (2005), Izobraževanje in znanje. V: Črnak Meglič, A. (Ed.) (2006), *Otroci in mladina v prehodni družbi*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Založba Aristej; str. 125–159.

Nacionalno poročilo (podatki 2005) Nacionalne Reitox informacijske točke za EMCDDA. "SLOVENIJA" – Nova gibanja, trendi in poglobljene informacije o izbranih vprašanjih. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja RS.

Pregled teme revščine otrok v Nacionalnem poročilu o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja DE 25. GD za zaposlovanje in socialne zadeve.

Program za otroke in mladino 2006–2016. Vlada republike Slovenije; Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Sedmak, M. et al. (2006) *Študija o revščini in socialni izključenosti med enostarševskimi družinami*. Primer Slovenije. Znanstveno in raziskovalno središče Koper, Univerza na Primorskem. V: Triffiletti, R. (koordinator) (2005), *Study on Poverty and Social Exclusion among Lone-Parent Families*. Bruselj: ES, GD za zaposlovanje in socialne zadeve; Fondazione G. Brodolini.

Stropnik, N. (2005), Materialna kakovost življenja otrok in mladine. V: Črnak Meglič, A. (Ed.) (2006), *Otroci in mladina v prehodni družbi*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Založba Aristej; str. 57–75.

Triffiletti, R. (koordinator) (2005), *Study on Poverty and Social Exclusion among Lone-Parent Families*. Bruselj: ES, GD za zaposlovanje in socialne zadeve; Fondazione G. Brodolini.

Ule, M., Renner, T., Žakelj, T., Kuhar, M. (2003), Tipi družin in socialne mreže: raziskovalno poročilo. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

Ule, M., Renner, T., Mencin Čeplak, M., Tivadar, B. (2000), *Socialna ranljivost mladih*. (Socialna ranljivost mladih). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Založba Aristej.

Unicef: Innocenti Research Centre (2007), *An overview of child well-being in rich countries: A comprehensive assessment of the lives and well-being of children and adolescents in the economically advanced nations*. Innocenti Report Card 7.

Walter, A., Pohl, A. et al. (2005), *Thematic Study on Policy Measures Concerning Disadvantage Youth*. Tübingen: Institute for Regional Innovation and Social Research (IRIS).

Zaviršek Darja (2002), Zaščita manjšin v Sloveniji. V: *Spremljanje pristopnega procesa EU: Zaščita manjšin*. Ljubljana: Zavod za odprto družbo; Mirovni inštitut; str. 65–108.